

УДК 37:78(477):[167]
<https://doi.org/10.5281/zenodo.808809>
orcid.org/0000-0002-8321-2767

Зоряна Гнатів

ГНАТІВ Зоряна Ярославівна – кандидат філософських наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Галузь наукових інтересів – філософія освіти.

МУЗИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті підлягає розгляду філософсько-праксеологічний вимір музичної освіти в Україні, актуальність та доцільність даного напрямку дослідження в контексті пошуку шляхів оптимального розвитку сучасного соціокультурного середовища.

Ключові слова: *філософія освіти, музична освіта, мистецтво, культура, духовність, праксеологія.*

Постановка проблеми. Синтез філософії і педагогіки постає у сьогоденні як філософія освіти, яка як окрема галузь філософського знання виникла в середині XIX століття як філософія «нового виховання» («вільного виховання», «реформаторської педагогіки») у зв'язку із тогочасним цивілізаційним контекстом індустріального розвитку. В інтелектуальній історії людства, як зазначає В. Андрущенко, відома тісна взаємодія філософії і педагогіки. Будь-яка педагогічна система завжди своїм підґрунтям мала певну філософську систему, а будь-яка філософська система як прикладне втілення реалізувалася через педагогічні принципи та ідеї. Усі великі і видатні педагоги, як правило, були водночас відомими філософами і, навпаки, – практично кожен великий філософ, як правило, завершував «будівництво» своєї філософської системи етикою, головний зміст якої складали вчення про мораль, теорія освіти і виховання [1, с. 7].

У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2020 роки» зазначається, що інтеграція України в світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку

© 3. Я. Гнатів, 2017

ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти й організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці [7]. Водночас, як зазначають науковці, проведені в останні десятиріччя реформи не виправдали повною мірою очікувань суспільства щодо покращення якості середньої освіти. Попри значні зміни у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів залишається і поглиблюється комплекс проблем у змісті освіти, в ефективності наявних способів і форм навчання, у забезпеченні якості знань учнів, у системі контролю й оцінювання навчальних досягнень, в управлінні навчально-виховним процесом, у створенні умов, необхідних для саморозвитку особистості учня і професійної самореалізації педагога тощо. Зволікання з їх вирішенням тільки загострює кризові явища в системі середньої освіти. Ключовою проблемою в розвитку інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів на сучасному етапі є низька ефективність нововведень через відсутність механізмів їх реалізації [4, с. 175]. Те саме торкається і вищої освіти.

Значні зміни в сучасному суспільстві зумовлюють необхідність шукати причинно-наслідкові зв'язки проблем руйнації духовного середовища, а також шляхів подолання даних проблем, зокрема в контексті нашого дослідження – через важливий інструмент культурного, духовно-морального формування – музичну освіту.

Вирішувати дані проблеми, а також теоретичні і практичні завдання дослідження сприяє наукова методологія, зокрема праксеологія – галузь, яка займається дослідженням процесів використання нового в педагогічній практиці, розробкою технологій реалізації освітніх інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук удосконалення шляхів морально-духовного виховання засобами музики завжди був і залишається предметом наукових досліджень. Значний внесок в успішне вирішення проблем музично-естетичного виховання в загально-педагогічному аспекті зробили О.Апраксина, Б.Асаф'єв, Н.Ветлугіна, Н.Гродзенська, О.Михайличенко, Л.Масол, С.Науменко, Г.Падалка, О.Рудницька, Л.Хлебникова, Л.Кияновська, В.Шацька, Б.Яворський та ін.

Історико-філософську світову традицію музичного буття складають праці Аристотеля, М. Бахтіна, А. Бергсона, Г. Гегеля, Ж. Дельоза, І. Канта, Ф. Ніцше, Платона, П.Флоренського, М. Хайдеггера, Ф. Шеллінга та ін.

Особливості сучасних концепцій музично-педагогічної освіти на засадах праксеологічного підходу окреслено в дослідженнях Н.Сегеди, Є.Проворової, О.Твердовської та ін.

Мета статті – висвітлити основний зміст філософсько-праксеологічного виміру музичної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Філософсько-праксеологічний вимір сучасної музичної освіти в Україні, зокрема окреслення шляхів

збагачення духовно-культурного, музично-естетичного розвитку особистості та українського культурного середовища цілком засобами музики, передбачає осмислення даного процесу з точки зору більш ефективного використання в соціокультурному середовищі.

Праксеологія (грец. *praxis* – дія, в буквальному перекладі означає «знання про дію») – сучасна філософська концепція діяльності, що дозволяє успішно організувати діяльність. Як окрема сфера наукового знання виникла в другій половині ХХ століття. Засновником праксеології є польський філософ і логік Тадеуш Котарбинський. Для педагогів праксеологія виступає методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі, передумовою до формування умінь володіти власними діями.

Як зазначає І. Колесникова, педагогічна праксеологія виступає як загальна теорія педагогічної діяльності, що розглядає найбільш загальні принципи і шляхи підвищення ефективності і корисності професійних дій, закономірності і умови доцільної і раціональної побудови діяльності педагога [3, с. 52]. Згідно А.Еспінасу, праксеологія має розв'язати три групи проблем, серед яких, по-перше, проведення аналітичного опису, характеристики, класифікації та систематизації практичних дій, по-друге, дослідження умов та законів, що визначають ефективність дій, по-третє, дослідження генезису та розвитку різних видів людської діяльності, шляхи їх удосконалення та занепаду, які залежать від традицій та інновацій. Практична ціль даної наукової дисципліни – вивчення факторів підвищення ефективності дій [5, с. 4].

Термін «праксеологія» вперше був застосований Л.Бурдьє (1882), а згодом – французьким соціологом А. Еспінасом (1923), який вважав за необхідне створення концепції праксеології як окремої наукової дисципліни – науки про форми та принципи дій, що функціонують у будь-якій спільноті живих.

Праксеологічна проблематика була чітко окреслена завдяки аналізу проблем організації та управління процесами, який проводився в межах різнопланових наукових дискурсів ще на початку ХХ століття.

Сучасна праксеологія – це насамперед аналітичні дослідження організованої діяльності (її структур, результатів (успіху і неуспіху) тощо). Розглядаючи питання про предмет праксеології, С.Льовкіна підкреслює, що саме за допомогою її понять, принципів і законів, спираючись також на весь арсенал засобів, ідей і методів, розвинених в інших науках, відповідним чином систематизованих, узагальнених і переосмислених в межах праксеологічного підходу, можна отримати вичерпну картину сценаріїв розвитку суспільства. [5, с. 4].

Слід відзначити, що за допомогою застосування категоріально-понятійного апарату праксеології можливо вирішити проблему пошу-

ку оптимальних методів діяльності. У свою чергу, методи праксеології можна застосувати в сучасних соціокультурних умовах в різних сферах суспільного життя. Праксеологічними критеріями ефективності діяльності, згідно Т.Котарбінському, є раціональність, доцільність, творчість, ініціативність, вправність, майстерність.

Розповсюдження й усталення нового типу світогляду, відповідно, активного стилю життя, стрижнем якого стає успіх та ефективність – визнані риси сучасної епохи. Т.Котарбінський вважав вже у ХХ столітті, що праксеологія зможе надати адекватні відповіді на нагальні виклики суспільства. Як зауважує у цьому контексті В.О.Храмов, «досліджуючи проблеми, праксеологія передбачає аналіз конкретно-історичних ситуацій діяльності і вибір оптимальних шляхів дії» [10, с. 82].

Як відомо, в центрі праксеологічної продуктивності педагога лежить технологічний діапазон, вміння кваліфіковано працювати, виконувати нові функціональні обов'язки у співвідношенні до вимог освітньої галузі, використовувати власний досвід для вдосконалення своїх професійних дій.

Зокрема, якщо звернутись до загальної музичної освіти, то слід зазначити, що в останнє десятиріччя з'явилося декілька мистецьких програм, для середньої загальноосвітньої школи, в кожній з яких пропонується власний шлях вирішення проблеми музичного виховання взагалі й музично-естетичного зокрема. На думку авторів програми для загальноосвітніх навчальних закладів «Музичне мистецтво», розробленої авторським колективом під керівництвом Б.Фільц – програми враховують національні музично-педагогічні традиції та сучасні тенденції розвитку музичної культури в Україні та за її межами і ґрунтуються на таких основних принципах:

- *єдності* національного та загальнолюдського аспектів змісту музичної освіти, що забезпечує орієнтацію навчального матеріалу на цінності української національної музичної культури та світову музичну класику;

- *взаємодії* компонентів соціального досвіду людини, емоційно-ціннісного ставлення, музичних знань, умінь і компетенцій, творчості, спілкування;

- *неперервності і наступності* завдань і змісту музичної освіти у початковій та основній школі;

- *варіативності* – націленості змісту програми на творчість учителя, його професійну компетентність, здатність самостійно застосовувати орієнтовний музичний матеріал і в разі необхідності змінювати його в межах запропонованої структури;

- *поліхудожності*, що реалізується через встановлення об'єктивно існуючих зв'язків між музикою та іншими видами мистецтв [9, с. 5].

Основна функція змісту програм – спрямованість на духовну сферу дитини, вплив на її творчий розвиток, формування в учнів цілісного відображення світу на основі взаємозв'язків традиційних видів мистецтва.

Програма «Мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів, створена колективом авторів під керівництвом Л.Масол включає змістові лінії (основні види мистецтв): музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне. У зміст домінуючих змістових ліній – музичного та образотворчого (візуального) мистецтв інтегруються елементи інших змістових ліній синтетичних мистецтв. Програма спрямована на формування в учнів основ цілісної художньої картини світу, вона побудована на засадах інтеграції і втілює основний зміст предметів «Музика» та «Образотворче мистецтво» [6, с. 27]. Обсяг і особливості споріднених тематичних і художньо-мовних елементів змісту зумовлюють процес застосування інтегративних художньо-педагогічних технологій.

Таким чином, аналіз програм дозволяє зробити висновок про те, що деякі ідеї є творчим переосмисленням європейського педагогічного досвіду, що склався впродовж віків. Варто зазначити, що такий підхід привів авторів до створення інтегрованого курсу, в якому, на думку авторів, реалізуються дидактичні принципи послідовності, наступності та неперервності змісту загальної мистецької освіти. Музично-естетичне виховання та музично-естетичний розвиток школярів має пріоритетне значення і свідчить про намагання авторів закласти в програми глибокий гуманістичний зміст, сформувати справжню творчу особистість.

Розробка й удосконалення змісту освіти – один із пріоритетних напрямків педагогічного пошуку. Це обумовлює створення нових стандартів музичної освіти, програм, підручників та проведення цікавих експериментів в інноваційній діяльності вчителів музики. Для поліпшення якості освітнього процесу недостатньо шукати відповідь на питання «Чого навчати?». Не менш, а, можливо, більш важливим є питання «Як навчати?».

Як відомо, проголосивши незалежність, Україна остаточно відмовилась від комуністичної ідеології, методичних і методологічних підходів у вихованні нового покоління. Проте, відмовившись на словах – наділі перебуваємо поки що у тій же системі, але обездушеній, викривленій, зруйнованій. «Так сталося, що не створивши нового, – зауважує Б.Притула, – ми зруйнували систему музично-естетичного виховання, яка існувала» [8, с. 123]. Зниження видатків держави на культуру і освіту призвело до того, що значно скоротились структурні підрозділи культури. У загальноосвітніх школах скоротились години предметів художньо-естетичного циклу. Значно скоротились набори у музичні школи, студії, спеціальні учбові заклади. Актуальність при-

йняття екстрених заходів щодо музично-естетичного виховання не викликає сумніву.

Слід враховувати і необхідність міждисциплінарного синтезу вирішення даної проблеми. Про важливість прикладного розширення сфер інтересів музикознавців у сучасному суспільстві, говорить Л.Кияновська: «Насамперед це необхідно як для прогнозування того, в якому напрямі відбувається розвиток музичної ціннісно-змістової сфери особистості в різних вікових категоріях, так і для перспективного впровадження до навчально-виховного процесу форм роботи, що сприяють розвитку у молоді потреби в усвідомленні ієрархії своїх музичних цінностей, для коригування музичної політики ЗМІ і ринку музичної продукції» [2, с. 187].

Висновки: досліджуючи розвиток музичної освіти у філософсько-праксеологічному зрізі ми акцентуємо увагу на основних праксеологічних виходах, а саме: морально-етичному, духовному, національно-патріотичному, репрезентативному та прикладному. Усі ці наповнення розвитку суспільства через музичну освіту сприяли формуванню сучасного стану поведінкових норм, культурної та освітньої практики народу.

Процес засвоєння національною культурою інтелектуальної продукції (індивідуальної чи колективної, «своєї» чи «чужої») передбачає, перш за все, її здатності до пізнання-розуміння-осмислення як дієвої основи творення та збереження власної самобутності. Українська культура у період колоніальної залежності мала штучно створені несприятливі умови для того, щоб філософське теоретичне знання було затребуване і «працювало» в часі своєї з'яви або на потребу часу. Наслідком цього маємо сьогодні інформаційну лакуну, запізніле заповнення якої не компенсує минулих втрат у розвитку, перш за все, української філософії. Сьогодення вимагає, щоб до предметного поля сучасної української філософії освіти увійшли філософські вчення, ідеї, обґрунтування, виокремлені із змістового контексту історії української філософії.

У час кардинальних зрушень національної самосвідомості актуалізується проблема етнічної/національної ментальності, що визначає переорієнтацію методології філософського дослідження з пріоритетом національно-особистісних цінностей, коли не лише людина, а й нація, культура трактується як особистість. Використання етно-ментального підходу до вивчення розвитку змісту музичної освіти дозволяє, зокрема, виявити національно-екзистенційну рефлексію у знакових системах української культури.

Лінійне, безперервне, міжпоколіннєве засвоєння культурою інтелектуально-духовної спадщини в часі її з'яви творить в ній специфічну, національно-забарвлену світоглядно-ментальну традицію, в якій, при потребі, кожне із наступних поколінь знайде «Відповідь» на «Виклик». Викликом українського сьогодення є прагнення відтвори-

ти всесвіт української духовності в цілісності світоглядно-ментальної традиції та екзистенційному вимірі її творця і носія – окремо взятої людини та спільноти.

Література

1. Андрущенко В., Передборська І. Філософія освіти: Навчальний посібник / В. Андрущенко, І. Передборська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
2. Кияновська Л. Музикознавство як прикладна наука / Л.Кияновська // Мистецькі обрії. Альманах: Науково-теоретичні праці та публіцистика. – К.: ВВП «Компас», 2005. – С. 187 – С. 181 – 189.
3. Колесникова І. Педагогічна праксеологія / І. Колесникова, Е. Титова – М. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 256 с.
4. Коновальчук І. Головні завдання та можливості праксеології у розробці технологій реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах І.Коновальчук // Українська полоністика. Педагогічні дослідження. – 2013. – Випуск 10. – С. 170 –177.
5. Льовкіна О. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст / О. Льовкіна // Філософські обрії. – 2012. – № 27. – С. 4 – 12
6. Масол Л. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури / Л. Масол // Мистецтво і освіта, 2001. – №3. – С.27 – 30.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www/mon.gov.ua/images/files/.../4455/pdf_40](http://www.mon.gov.ua/images/files/.../4455/pdf_40)
8. Притула Б. Сучасні проблеми музично-естетичного виховання в Україні. Наукові записки. / за ред.. Величко С., Дряпіка В. та ін. – Випуск 36. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. –182 с. – С.122 – 126.
9. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Музичне мистецтво 5-8 класи» / Авт.кол. Фільц Б., Масол Л. та ін.. // Мистецтво і освіта, 2005. – №3. – С. 2 – 7.
10. Храмов В. Наукова спадщина Т.Котарбінського (До 100-річчя з дня народження мислителя) / В. Храмов // Філософська думка. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії АН УРСР. – 1987. – № 1. – С. 78 – 85.

1. Andrushchenko V., Peredbors'ka I. Filosofiya osvity: Navchal'nyy posibnyk / V. Andrushchenko, I. Peredbors'ka. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – 329 s.
2. Kyuanovs'ka L. Muzykoznavstvo yak prykladna nauka / L.Kyuanovs'ka // Mystets'ki obriyi. Al'manakh: Naukovo-teoretychni pratsi ta publitsystyka. – K.: VVP «Komпас», 2005. – S. 187 – S. 181 – 189.
3. Kolesnykova I. Pedahohichna prakseolohiya / I. Kolesnykova, E. Tytova – M. : Vydavnychyy tsentr «Akademiya», 2005. – 256 s.
4. Konoval'chuk I. Holovni zavdannya ta mozhlyvosti prakseolohiyi u rozrobtsi tekhnolohiy realizatsiyi innovatsiy u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh

I. Konoval'chuk // Ukrayins'ka polonistyka. Pedahohichni doslidzhennya. – 2013. – Vypusk 10. – S. 170 – 177.

5. L'ovkina O. Henezys prakseolohichnykh idey: istoryko-filosofs'kyy kontekst / O. L'ovkina // Filososfs'ki obriyi. – 2012. – # 27. – S. 4 – 12

6. Masol L. Vprovadzhennya novykh proham z mystetstva i khudozhn'oyi kul'tury / L. Masol // Mystetstvo i osvita, 2001. – #3. – S.27 – 30.

7. Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012-2020 roky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : [www/mon.gov.ua/images/files/.../4455/pdf](http://www.mon.gov.ua/images/files/.../4455/pdf) 40

8. Prytula B. Suchasni problemy muzychno-estetychnoho vykhovannya v Ukrayini. Naukovi zapysky. / za red.. Velychko S., Dryapika V. ta in. – Vypusk 36. – Seriya: Pedahohichni nauky. – Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka, 2001. – 182 s. – S.122 – 126.

9. Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv «Muzychne mystetstvo 5-8 klasy» / Avt.kol. Fil'ts B., Masol L. ta in.. // Mystetstvo i osvita, 2005. – #3. – S. 2 – 7.

10. Khramov V. Naukova spadshchyna T.Kotarbin's'koho (Do 100-richchya z dnya narodzhennya myslytelya) / V. Khramov // Filososfs'ka dumka. Naukovo-teoretychnyy zhurnal Instytutu filosofiyi AN URSR. – 1987. – # 1. – S. 78 – 85.

Hnativ Z. Ya.

**THE MUSIC EDUCATION IN UKRAINE :
PHILOSOPHICAL AND PRAXEOLOGICAL APPROACH AS
METHODOLOGICAL CONCEPT STUDY**

The philosophical praxeological dimension of music education in Ukraine are considered in the article, the relevance and feasibility study of this area in the context of finding ways to optimal development of modern social and cultural environment. Methods in science had been developed and education in the 20th century led to the development of different methodological approaches. The current methodology serves as a collection of the most common, philosophical principles, to effectively solve practical problems and theoretical research. One of the methodological concepts underlying launched research is praxeological approach as a modern philosophical concept that helps to organize activities. The process music education of European integration is realized by the exchange of spiritual values such as knowledge, ideas and skills, scientific and artistic devices in the first place. The modern musical-pedagogical education aims to create new, high-quality approaches to professional development of future teachers of music in the first place, it refers to the development of mental and creative activity of the individual in national education. The intensity of social and cultural change depends on how capable the Reformation education system. In article the essence parasitological of the approach as methodological concept of research is opened.

Key words: *philosophy of education, music education, art, culture, spirituality, praxeology.*

Надійшла до редакції 18.01.2017 р.